Nho giáo tại Việt Nam: Khuynh hướng, khủng hoảng và triển vọng

ISSN: 2734-9195 18:55 20/02/2025

Nguyễn Thụy Đan nhấn mạnh rằng Nho giáo Việt Nam không chỉ là một hệ tư tưởng chính trị mà còn là một hệ thống tri thức có ảnh hưởng sâu rộng.

Sáng ngày 20/02/2025, tại Hội trường Viện Nghiên cứu Hán Nôm, diễn giả Nguyễn Thụy Đan đã có buổi thuyết trình về tình hình nghiên cứu Nho giáo tại Việt Nam.

Sự kiện thu hút sự quan tâm của đông đảo học giả, nhà nghiên cứu và những người quan tâm đến tư tưởng Nho giáo.

Trong bài thuyết trình, diễn giả đã phân tích các khuynh hướng nghiên cứu, những khó khăn còn tồn tại và đưa ra định hướng phát triển trong tương lai.

Diễn giả Nguyễn Thụy Đan

Nho giáo Việt Nam dưới góc nhìn nghiên cứu quốc tế

Nho giáo là một trong những hệ tư tưởng quan trọng trong lịch sử Việt Nam, đặc biệt trong thời kỳ phong kiến. Tuy nhiên, theo diễn giả Nguyễn Thụy Đan, việc nghiên cứu Nho giáo Việt Nam hiện nay vẫn gặp nhiều thách thức, chủ yếu do sự thiếu hụt tài liệu gốc và sự khác biệt trong cách tiếp cận giữa học giới Đông - Tây.

Là nghiên cứu sinh Tiến sĩ tại Đại học Columbia (Hoa Kỳ), Nguyễn Thụy Đan đã tiếp cận tư liệu và phương pháp nghiên cứu quốc tế để đánh giá thực trạng nghiên cứu Nho giáo tại Việt Nam. Theo anh, học giới phương Tây thường áp dụng các mô hình lý thuyết khác nhau để phân tích Nho giáo, trong đó có:

+ Chu kỳ Nho hóa, xem xét quá trình thăng trầm của Nho giáo trong lịch sử.

+ Nguyên sinh luận cổ điển, phân tích Nho giáo dưới góc nhìn triết học và sự ảnh hưởng qua các thời kỳ.

+ Chủ nghĩa chiết trung thực dụng, tập trung vào sự linh hoạt của giới sĩ phu trong ứng dụng Nho giáo vào chính trị và hành chính.

Các khuynh hướng nghiên cứu Nho giáo tại Việt Nam

Diễn giả đã trình bày ba khuynh hướng chính trong nghiên cứu Nho giáo Việt Nam dựa trên các học giả quốc tế nổi bật.

1. Ralph B. Smith: Chu kỳ Nho hóa và hệ thống hành chính

Smith nhận định rằng quá trình Nho hóa ở Việt Nam phụ thuộc vào chính sách của nhà nước, khoa cử và tầng lớp sĩ phu. Tuy nhiên, theo ông, chế độ quân chủ Việt Nam không hoàn toàn mang bản chất Nho giáo mà chỉ có những giai đoạn

nhất định chịu ảnh hưởng mạnh của tư tưởng này. Ông cũng chỉ ra mối quan hệ giữa sự suy yếu của Nho giáo và sự phát triển của các hệ tư tưởng khác như Phật giáo hay Thiên Chúa giáo.

2. Alexander Woodside: Nho giáo Việt Nam và ảnh hưởng Tống - Minh

Woodside tập trung vào sự tiếp biến của Nho giáo Việt Nam từ truyền thống Tiền Tần và lý học Tống - Minh. Theo ông, giới sĩ phu Việt Nam ít quan tâm đến siêu hình học mà chủ yếu ứng dụng Nho giáo vào khoa cử và quản lý hành chính. Tuy nhiên, nghiên cứu này chưa làm rõ ranh giới giữa lý thuyết và thực hành của giới sĩ phu Việt Nam.

3. John Whitmore: Mô hình Nho giáo cuối thời phong kiến

Whitmore tập trung vào giai đoạn thế kỷ 18 và cho rằng Nho giáo thời kỳ này gắn bó chặt chẽ với chính trị hơn là triết học. Ông phân tích ba dòng tư tưởng chính: họ Ngô Thì, họ Phan Huy và Lê Quý Đôn, đồng thời nhấn mạnh sự đứt gãy trong truyền thống thầy trò do biến động chính trị.

Những thách thức trong nghiên cứu Nho giáo Việt Nam

Bên cạnh những khuynh hướng nghiên cứu, buổi thuyết trình cũng chỉ ra nhiều vấn đề đang tồn tại trong nghiên cứu Nho giáo tại Việt Nam.

1. Hệ thống thư viện và truyền bá tư tưởng: Việt Nam thiếu hệ thống thư viện công cộng chuyên biệt cho nghiên cứu Nho giáo, phần lớn tài liệu vẫn nằm rải rác trong các thư viện gia tộc. Điều này gây khó khăn cho việc tiếp cận nguồn tư liệu nguyên bản và làm hạn chế khả năng nghiên cứu chuyên sâu.

2. Quan hệ giữa sĩ phu và chính trị: Trong giai đoạn Trịnh - Nguyễn phân tranh, nhiều sĩ phu trung thành với chúa Trịnh hơn là vua Lê, đặt ra vấn đề về quan niệm "trung quân" trong Nho giáo Việt Nam. Điều này cho thấy lòng trung thành của sĩ phu không hoàn toàn tuyệt đối, mà phụ thuộc vào bối cảnh chính trị.

3. Hạn chế trong cách tiếp cận nghiên cứu: Các nghiên cứu hiện nay chủ yếu tập trung vào khoa cử và hành chính, trong khi khía cạnh triết học của Nho giáo vẫn chưa được khai thác đầy đủ. Đồng thời, việc thiếu tài liệu thuyên thích kinh điển khiến các so sánh giữa Nho giáo Việt Nam và các nước khác như Trung Quốc, Nhật Bản trở nên khó khăn.

Triển vọng nghiên cứu Nho giáo Việt Nam trong tương lai

Từ những phân tích trên, diễn giả đề xuất một số hướng nghiên cứu cần được phát triển trong tương lai:

+ Tiếp cận đa chiều, kết hợp giữa phương pháp sử học vĩ mô và vi mô để có cái nhìn toàn diện hơn.

+ Tăng cường khai thác tài liệu gốc, đặc biệt là các trước tác ít được chú ý của giới sĩ phu.

+ Mở rộng nghiên cứu liên ngành, liên kết giữa Nho giáo với các tư tưởng triết học, tôn giáo khác để hiểu rõ hơn về sự phát triển và ảnh hưởng của nó đối với Việt Nam.

Kết thúc bài thuyết trình, Nguyễn Thụy Đan nhấn mạnh rằng Nho giáo Việt Nam không chỉ là một hệ tư tưởng chính trị mà còn là một hệ thống tri thức có ảnh

hưởng sâu rộng. Do đó, cần có cách tiếp cận nghiên cứu toàn diện hơn, kết hợp giữa lịch sử, triết học và khoa học xã hội để làm sáng tỏ vai trò thực sự của Nho giáo trong tiến trình phát triển dân tộc.

Buổi thuyết trình đã nhận được nhiều ý kiến trao đổi từ các nhà nghiên cứu, hứa hẹn mở ra những hướng tiếp cận mới cho nghiên cứu Nho giáo tại Việt Nam trong thời gian tới.

Giới thiệu về diễn giả

Nguyễn Thụy Đan hiện là nghiên cứu sinh và trợ giảng tại Khoa Ngôn ngữ và Văn hóa Đông Á, Đại học Columbia (Hoa Kỳ). Luận án Tiến sĩ của anh tập trung vào lịch sử tư tưởng của tầng lớp sĩ đại phu Nam - Bắc giai đoạn giao thời Lê - Nguyễn, đặc biệt nhấn mạnh đến diễn ngôn chính thống, quyền lực chính trị - địa lý và căn cước văn hóa/dân tộc.

Minh Nguyễn